

CHRYSTUS JAKO JEDYNA ZASADA JEDNOŚCI NOWEGO IZRAELA (NA PODSTAWIE EF 2,21–22)

WSTĘP

Przed swoim wniebowstąpieniem Jezus zostawił apostołom wyjątkowy nakaz: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody” (por. Mt 28,19). Papież Jan Paweł II tak komentował te słowa Pisma Świętego: „*Wszystkie narody* — a więc wszyscy ludzie tamtej epoki i wszystkich epok, tamtego kraju i wszystkich krajów — to zadanie ogromne, na pierwszy rzut zupełnie nieproporcjonalne do ich sił i zdolności intelektualnych i moralnych. *Wszystkie narody* — to określenie wskazuje na fakt, że misja apostołów ogarnia wszystkie ludy, by uczyć je wypełniania tego, czego nauczał Chrystus. Te słowa o tak rozległym i głębokim zasięgu oznaczają zatem, że od tej chwili nie będzie już żadnej różnicy między *Ludem Przymierza* a innymi narodami. Stare Przymierze ustępuje miejsca Nowemu — i ta prawda jawi się tu z oślepiającą prawie jasnością. Wschodzi dzień zapowiadany przez proroków, dzień objawienia się jedyne *Ludu Bożego*, w którym znajdą dla siebie miejsce wszystkie narody ziemi”¹.

Powyższa refleksja papieża-Polaka wprowadza w tematykę niniejszego artykułu, którego celem będzie ukazanie Chrystusa jako jedynej zasady jedności Nowego Izraela (na podstawie Ef 2,21–22).

Wypowiedź ma charakter studium egzegetyczno-teologicznego, w którym zastosowana jest metoda synchroniczna badająca tekst w trzech płaszczyznach: syntagmatycznej, semantycznej i pragmatycznej². Przyjęcie takiej metodologii pozwoli precyzyjnie odczytać treści zawarte w Ef 2,21–22.

W pierwszej części artykułu ukazane zostaną zagadnienia literackie, czyli granice i struktura perykopy, do której należy wypowiedź Apostoła zawarta w Ef 2,21–22. Druga część pozwoli dostrzec elementy treściowe wypowiedzi świętego Pawła, natomiast ostatnia, trzecia część artykułu ukaże orędzie i wymowę tekstu aktualną tak w czasach starożytności, gdy był on spisywany, jak i współcześnie.

¹ Jan Paweł II, *Dążenie do jedności służbą współczesnemu światu*. Przemówienie wygłoszone 10 września 1993 roku w Tallinie w Estonii podczas nabożeństwa ekumenicznego w luterańskim kościele Świętego Mikołaja. Wersja elektroniczna: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/tallin_ekumen_10091993.html.

² Metoda ta opisana jest w: W. Egger, *Metodologia del Nuovo Testamento. Introduzione allo studio scientifico del Nuovo Testamento*, Bologna 1989, s. 75–167.

W tym miejscu trzeba również zaznaczyć wciąż otwartą i dyskutowaną sprawę autorstwa Listu do Efezjan. W niniejszym szkicu przyjęto założenie, że pismo to jest dziełem świętego Pawła³.

I. ZAGADNIENIA LITERACKIE

1. Granice perykopy zawierającej Ef 2,21–22

Perykopa poprzedzająca (2,1–10) zwraca uwagę na fakt powołania całej ludzkości do życia w Chrystusie⁴. Autor przypomina adresatom Listu ich przeszłość; jednocześnie zwraca uwagę na dokonane w Bożym Synu nawrócenie⁵. Natomiast interesująca nas perykopa Ef 2,11–22 znajduje się w pouczającej części Listu traktującej o tym, że zarówno żydzi, jak i poganie w jednakowy sposób przeznaczeni są do zbawienia w Chrystusie⁶.

Za wyodrębnieniem Ef 2,11–22 przemawiają racje stylistyczne, tematyczne oraz strukturalne. Łatwo bowiem zauważyć, że interpelacyjny styl wierszy 11–12 i 19–22 (podmiot: υμεις — wy) przechodzi w Ef 3,1 w styl autobiograficzny (podmiot: εγω — ja). Perykopa ponadto wyróżnia się swoim podniosłym stylem — niektórzy widzą tu fragmenty tekstów hymnicznych (2,14–18; 2,19–22). Zapewne wykorzystano tu ten materiał, na co wskazywałby podniosły styl oraz kultyczne słownictwo (liczne *hapaxlegomenoi*). Jednakże został on przepracowany i tak wkomponowany w całość perykopy, że stanowi jej część integralną⁷.

Natomiast w Ef 3,1–21 następuje zmiana tematu: Paweł poleca głoszenie tajemnicy Chrystusa wśród pogan oraz prosi, aby czytelnicy jego Listu wzrastali w wierze i miłości oraz doskonalili się w sprawach Bożych⁸.

Perykopa różni się zatem od kontekstu poprzedzającego i następującego. Traktuje o zjednoczeniu pogan i żydów w Bożą świątynię⁹. Apostoł naucza, że poganie także dostąpili zbawienia i tym samym budują Kościół, którego kamieniem

³ C.S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000, s. 415; E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 390–391.

⁴ J. Szlaga, *Kościół jako rosnąca w Panu budowla*, w: *Chrystus i Kościół. Wybrane teksty Nowego Testamentu*, red. F. Gryglewicz, Lublin 1979, s. 189.

⁵ H. Langhammer, *Hymny chrystologiczne Nowego Testamentu. Najstarszy obraz Chrystusa*, Katowice 1976, s. 102.

⁶ J. Rosłon, *Święty Paweł. List do Efezjan*, w: *Wstęp do Nowego Testamentu*, red. F. Gryglewicz, Poznań – Warszawa 1969, s. 451; P. Trzebuchowski, *Wiara i czyn w nauce świętego Pawła (szkice)*, Warszawa 1979, s. 65, 66, 108–110.

⁷ A. Suski, *Wpływ liturgii na kompozycję Ef 1–3*, w: *Warszawskie Studia Biblijne*, red. J. Frankowski, Warszawa 1976, s. 131.

⁸ J. Rosłon, *Święty Paweł. List do Efezjan*, s. 451.

⁹ Por. tytuł perykopy Ef 2,11–22, w: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, Poznań – Warszawa 1980.

węgielnym jest Jezus Chrystus¹⁰. Żydom nie wolno więc już nimi pogardzać. Fragment wskazuje zatem na konsekwencje zbawczego działania Bożego¹¹.

2. Struktura perykopy

Blizsza analiza struktury Ef 2,11–22 ujawnia jej kunsztowną budowę. Występuje ona w formie symetrii koncentrycznej: C-B-A – X-A'-B'-C'. Z kolei element centralnej symetrii „X” odzwierciedla następujący schemat: a-b-c-d – a'b'c'd'. Tak więc Ef 2,11–22 można w schematyczny sposób ukazać następująco:

C	Ef 2,11–13	
B		
A		
X	a	Ef 2,14–18
	b	
	c	
	d	
	a'	
	b'	
	c'	
	d'	
A'	Ef 2,19–22	
B'		
C'		

Struktura taka wskazuje na wewnętrzną zwartość perykopy i prawdopodobnie nie jest dziełem przypadku. Także układ tematyczny perykopy odzwierciedla „jeden z najpopularniejszych schematów wczesnochrześcijańskiego przepowiadania: *πότε-νυνι*”¹². Ef 2,11–22 stanowi najbardziej typowy przykład wśród innych tekstów Nowego Testamentu na schemat „dawniej — teraz”¹³. Perykopa nosi cechy homilii do tekstów z Księgi Izajasza, interpretowanych w świetle osoby Chrystusa. Autor przypomina chrześcijanom pogańskiego pochodzenia ich przeszłość przed

¹⁰ J. Roston, *Święty Paweł. List do Efezjan*, s. 451.

¹¹ Komentarz do Ef 2,11–22, w: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Poznańska*, Poznań 1975.

¹² A. Suski, *Wpływ liturgii na kompozycję Ef 1–3*, s. 131–132.

¹³ P. Tachau, w: tamże, s. 132.

zbawczym dziełem Chrystusa i ich nawróceniem. Ich sytuacja jednak uległa zmianie; można to określić słowami Iz 57,19 o „dalekich”, którzy stali się „bliskimi”¹⁴.

Ef 2,14–18 to hymn o Chrystusie, który jest „naszym pokojem”¹⁵. Oparta jest na nim koncepcja jedności Kościoła, którego rola jest wyjątkowa. Autor Ef widzi go jako załączek nowego świata pojednanego przez Chrystusa¹⁶. Hymn wyróżnia się dwuwarstwowością. Można w nim wyodrębnić koncepcję kosmiczną, do której należy myśl o Chrystusie, który sam jeden stworzył ład w kosmosie jako nowy człowiek, oraz koncepcję eklezjologiczną — polegającą na transpozycji istniejącego we wszechświecie pokoju na historię zbawczą, jednoczącą zarówno Izrael, jak i pogan w Chrystusie¹⁷.

Ef 2,19–22 to zakończenie perykopy i jakby synteza — krótki traktat o istocie struktury Kościoła. Święty Paweł ukazał tu główne cechy Kościoła Chrystusowego, którymi są jedność, świętość, powszechność, apostołskość oraz duchowość. Fragment zwraca uwagę ze względu na chrystocentryzm — to Chrystus jednoczy i to On zespala budowlę kamieniem węgielnym. Wszyscy wierni są natomiast pełnoprawnymi członkami nowej wspólnoty, w ramach której egzystują jako „domownicy Boga”¹⁸.

II. ANALIZA SEMANTYCZNA

W Ef 2,21–22 ukazany jest dynamiczny aspekt Bożej budowli oraz wzrost duchowej świątyni. Chrystus przy tym jest nie tylko Tym, który udziela spoistości, ale i wzrostu¹⁹. Autor Ef świadomy jest niedomagań i braków Kościoła. Posługując się obrazem nie ciała, lecz domu, pisze o jego wzroście, który ma podążać w stronę doskonałości²⁰. Zachowany więc został aspekt przestrzenny, przesunięty jednak z wszechświata na budowlę²¹.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ H. Langkammer, *Hymny chrystologiczne Nowego Testamentu...*, s. 102; tenże, *Teologia Nowego Testamentu (zarys)*, Wrocław 1991, s. 76–77; P. Benoit, *Jedność Kościoła według Listu do Efezjan*, w: *Studia biblijne i archeologiczne*, red. E. Dąbrowski, Poznań – Warszawa – Lublin 1963, s. 82–83; tenże, *U podstaw chrystologii Nowego Testamentu*, Wrocław 1976, s. 161–164; tenże, *Najstarszy hymn chrześcijański o Chrystusie-Pokoju (Ef 2,14–17)*, ZNK 16 (1973), s. 37–45.

¹⁶ H. Langkammer, *Nauka św. Pawła o Kościele*, w: *Kościół w świetle Biblii*, red. J. Szłaga, Lublin 1984, s. 101.

¹⁷ Tamże, s. 105; tenże, *Hymny chrystologiczne Nowego Testamentu...*, s. 102–114; E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, s. 395–396.

¹⁸ J. Szłaga, *Kościół jako rosnąca w Panu budowla*, s. 197; tenże, „Zbudowani na fundamencie apostołów i proroków”. *Problemy egzegetyczne Ef 2,19–22*, CTh 46 (1976) f. I, s. 62–64; P. Benoit, *Jedność Kościoła według Listu do Efezjan*, s. 84, 95–96.

¹⁹ A. Jankowski, *Listy więzienne św. Pawła do Filipian, do Kolosan, do Filemona, do Efezjan. Wstęp — przekład z oryginału — komentarz*, Poznań 1962, s. 414; J. Szłaga, „Zbudowani na fundamencie apostołów i proroków...”, s. 62–64.

²⁰ P.J. Kobelski, *The Letter to the Ephesians*, w: *The Jerome Biblical Commentary*, red. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy, Londyn 1990, s. 888.

²¹ Tamże.

Ev ω — czyli w Chrystusie odbywa się wzrost całej budowli (πασα οικοδομη)²², która zmierza ku temu, by stać się ναον ἁγιον εν κυρίω²³. Jest to jednocześnie podkreślenie, że wspólnota ludu Bożego nie stanowi zamkniętej społeczności. Bóg powołuje bowiem w Chrystusie coraz to nowych członków Kościoła. Jego budowa rośnie nie tylko zewnątrz — liczbowo, ale i wewnątrz — w znaczeniu coraz lepszego zespolenia się tych wszystkich, którzy włączają się do Kościoła²⁴. Metafora przedstawia więc wzrost całej budowli²⁵. Termin λυσει wyraża trwałość procesu wzrastania, ciągle stawanie się, które jest istotne dla życia Kościoła²⁶ oraz świadomość, że budowla nie jest jeszcze skończona²⁷. Wzrost, który jest niustannym uzupełnianiem budowy Kościoła przez ludzi, stanowi równocześnie efekt łaski Bożej, pracy Apostołów oraz postawy wszystkich uczniów Chrystusa, którzy realizują Jego słowa²⁸. Czynnikiem zapewniającym wzrost tej budowli jest złączenie wszystkich wiernych z Chrystusem tak ściśle, jak ściśle, dzięki pracy rzemieślników, łączą się z sobą poszczególne elementy budowli²⁹.

Ναός ἁγιος εν κυρίω — to cel całej budowy. Kościół ustawicznie wzrastając ma się stać świątą w Panu świątynią; świątynią nową, duchową. Ta świątynia zaś to Ciało Chrystusa³⁰. Okolicznik εν κυρίω odnoszący się, jak zawsze u świętego Pawła do Chrystusa, precyzuje, że to On stanowi źródło świętości dla budowli. Rzeczownik ναός³¹ występuje tutaj w części pouczającej o najgłębszej rzeczywistości Kościoła jako prawdziwej świątyni czasów mesjańskich, świątyni duchowej, którą stanowi święta społeczność Nowego Izraela³². Chrześcijanie stanowią ναόν ἁγιον εν κυρίω — w Chrystusie utrwała się bowiem społeczność wierzących, którzy są własnością Boga; to w Nim człowiek rozwija się i coraz pełniej przynależy do Boga — dzięki głębszemu rozumieniu Jego nauki³³. Paweł kolejny raz nawiązał do pojęcia ναός i do żydowskiego pojęcia sanktuarium świątynnego jako uzasadnienie wymogu świętości chrześcijan — są oni bowiem świątyniami Pana, a ich ciała są świątyniami Ducha Świętego³⁴.

²² J. Gnilka, *Der Epheserbrief*, Freiburg 1990, s. 159; M. Zerwick, M. Grosvenor, *A Grammatical Analysis of the Greek New Testament*, Roma 1988, s. 582.

²³ P.J. Kobelski, *The Letter to the Ephesians*, s. 888; J. Gnilka, *Der Epheserbrief*, s. 158.

²⁴ J. Szłaga, *Chrystus i Apostołowie jako fundament Kościoła*, RTK 18(1971) 1, s. 126.

²⁵ Tenże, *Kościół jako rosnąca w Panu budowla*, s. 195–196; D.J. Leahy, *The Epistle to the Ephesians*, w: *A Catholic Commentary on Holy Scripture*, red. B. Orchard, London – Edinburgh – Paris – Melbourne – Toronto – New York 1953, s. 900.

²⁶ A. Jankowski, *Listy więzienne św. Pawła...*, s. 415; J. Gnilka, *Der Epheserbrief*, s. 158; M. Zerwick, M. Grosvenor, *A Grammatical Analysis...*, s. 582.

²⁷ M. Kołodziejczyk, *Cel wzrostu Mistycznego Ciała Chrystusa w świetle listu św. Pawła do Efezjan*, RBL 15(1962), s. 277.

²⁸ J. Szłaga, *Chrystus i Apostołowie jako fundament Kościoła*, s. 126.

²⁹ Tenże, *Kościół jako rosnąca w Panu budowla*, s. 195–196.

³⁰ J. Stępień, *Teologia św. Pawła. Człowiek i Kościół w zbawczym planie Boga*, Warszawa 1979, s. 421; tenże, *Eklezjologia św. Pawła*, Poznań 1972, s. 257–258; J. Gnilka, *Der Epheserbrief*, s. 159; F. Rienecker, art. „Tempel”, w: *Lexikon zur Bibel*, red. F. Rienecker, Wuppertal 1977, s. 1379.

³¹ O. Michel, *TWNT*, s. 892.

³² A. Jankowski, *Listy więzienne św. Pawła...*, s. 415; M. Zerwick, M. Grosvenor, *A Grammatical Analysis...*, s. 582.

³³ E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, s. 397.

³⁴ J. Szłaga, *Kościół jako rosnąca w Panu budowla*, s. 196; W. Kornfeld, art. „Tempel”, w: *Bibeltheologisches Wörterbuch*, red. J.B. Bauer, Styria 1967, s. 1338.

Wiersz 22 to aplikacja — praktyczne wnioski, jakie Apostoł Paweł ukazuje adresatom Listu³⁵. Przedstawiony w poprzednich wierszach obraz Bożej budowli całego Kościoła powszechnego otrzymuje szczegółowe zastosowanie. *Ev ω* — z emfazą podejmuje autor początkowy okolicznik wiersza 21 dla podkreślenia, że Chrystus jest zasadą jedności i wzrostu dla Kościoła partykularnego oraz dla Kościoła powszechnego, a także jest źródłem życia dla każdego z wiernych. *Συνοικοδομησθε* — jesteście budowani — wznosicie się we wspólnym budowaniu (*praesens* oznacza trwanie procesu) — wraz z judeochrześcijanami — przez fakt chrztu, czyli włączenia każdego z wiernych do życia Kościoła³⁶. Odtąd istnieje więc jedna rodzina Boża w Kościele, składająca się zarówno z żydów, jak i pogan³⁷. O istocie *ναός* decyduje to, że chrześcijanie mają stanowić *κατοικητήριον*³⁸. Świątynia, podobnie jak dom, symbolizuje społeczność zbawionych, która wzrasta i rozwija się dzięki Chrystusowi. Tutaj Paweł odnosi symbol świątyni do moralnego życia człowieka religijnego³⁹. Tak jak cały Kościół tworzy *ναον ἁγίων εν κυρίω*, tak i wierni, którzy weszli do Kościoła podejmują to samo zadanie *współbudowania*⁴⁰. Okolicznik *εν πνεύματι* — sądząc po kontekście wymieniającym już dwie osoby Trójcy Świętej⁴¹, określa posłannictwo uświęcające, jakie wobec wiernych pełni Duch Święty. Słusznie został On umieszczony w końcowej klauzuli — do Niego bowiem należy wykończenie dzieła zbawienia⁴². Jest On konstruktorem „makrokosmosu” — tej wielkiej świątyni Kościoła powszechnego⁴³. To On dokonuje dzieła uświęcenia i nadaje charakter duchowy wszystkiemu, czym są i co czynią wierni⁴⁴. „I w ten sposób wzrasta Mistyczne Ciało Chrystusa. Ustawiczny, sukcesywny wzrost Mistycznego Ciała ma je doprowadzić do osiągnięcia ostatecznej doskonałości, która nastąpi wówczas, kiedy wszyscy członkowie dojdą do jedności wiary i doskonałego poznania Syna Bożego. Wtedy Mistyczne Ciało osiągnie stan człowieka dojrzałego, mogącego objąć pełność Chrystusową”⁴⁵.

³⁵ E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, s. 397.

³⁶ A. Jankowski, *Listy więzienne św. Pawła*, s. 415–416; J. Gnilka, *Der Epheserbrief*, s. 160; M. Zerwick, M. Grosvenor, *A Grammatical Analysis...*, s. 582.

³⁷ H. Langkammer, *Nauka św. Pawła o Kościele*, s. 103; D.J. Leahy, *The Epistle to the Ephesians*, s. 900.

³⁸ M. Zerwick, M. Grosvenor, *A Grammatical Analysis...*, s. 582.

³⁹ Por. komentarz do Ef 2,19–22, w: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Poznańska*.

⁴⁰ J. Szlag, *Kościół jako rosnąca w Panu budowla*, s. 197; D.J. Leahy, *The Epistle to the Ephesians*, s. 900.

⁴¹ A. Jankowski, *List do Efezjan*, w: A. Jankowski, K. Romaniuk, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, Poznań – Warszawa 1975, s. 843.

⁴² A. Jankowski, *Listy więzienne św. Pawła*, s. 416.

⁴³ Tenże, *Continuum eschatologiczne — operatywne pojęcie w teologii Nowego Testamentu*, w: *Studium Scripture anima theologiae. Prace ofiarowane ks. prof. St. Grzybkowi*, red. J. Chmiel, T. Matras, Kraków 1990, s. 132; tenże, *Działanie Ducha Świętego na Kościół i wiernych według św. Pawła*, w: *Kościół w świetle Biblii*, s. 122.

⁴⁴ E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, s. 397.

⁴⁵ M. Kołodziejczyk, *Fakt wzrostu Mistycznego Ciała Chrystusa w świetle Pisma św.*, RBL 25 (1962), s. 99.

III. ANALIZA PRAGMATYCZNA

Bezpośrednim powodem, dla którego święty Paweł napisał słowa zawarte w Ef 2,21–22 były pojawiające się w różnych miejscach (m.in. w Cezarei) niepokoje, a nawet konflikty między Żydami i mieszkańcami Syrii związane z „segregacją religijną”⁴⁶. Apostoł wzywa więc wszystkich do pojednania i zjednoczenia w Chrystusie, który staje się fundamentem nowej rzeczywistości, Nowego Izraela, odkupionej przez Jego krew przelaną na drzewie krzyża.

Podmiotem tekstu są chrześcijanie pochodzenia judaistycznego oraz pogańskiego, którzy odtąd mają tworzyć jedną budowlę, „świętą w Panu świątynię”. Pawłowi zależało więc na jedności Kościoła, dlatego postanowił użyć metafory związanej z budowaniem, ze wznoszeniem świętego gmachu, aby wszyscy wyznawcy Chrystusa, bez względu na swe pochodzenie, mocą Bożego Ducha utwierdzali jedną wiarę Nowego Izraela.

W Ef 2,21–22 Paweł w precyzyjny sposób przekazuje mieszkańcom starożytnej gminy chrześcijańskiej następujące orędzie:

- Jezus jest fundamentem i kamieniem węgielnym Kościoła,
- Jezus jest Tym, który łączy i zespala wszystkich w jedno,
- Jezus jest podstawą budowania i wznoszenia duchowej świątyni Pana,
- w Jezusie dom Boga staje się dostępny także dla cudzoziemców,
- przez objawienie się Jezusa przestało obowiązywać fizyczne obrzezanie,
- duchowa świątynia Boga znosi wcześniejsze starotestamentalne podziały,
- idea jedności pogan i żydów realizuje się w nowej Świątyni, którą jest

Chrystus Pan,

— chrześcijanie pochodzenia tak pogańskiego, jak i żydowskiego należą do Chrystusa.

Orędzie Pawłowego tekstu rozbrzmiewa także i dziś oraz jednoznacznie wskazuje na Chrystusa — zasadę jedności:

— wszyscy chrześcijanie na mocy chrzcielnej konsekracji należą do Chrystusa i Jego Kościoła,

— poprzez fakt chrztu świętego chrześcijanie stają się Bożą świątynią,

— fenomen Jezusa sprawia, że przestaje się liczyć pochodzenie czy narodowość człowieka, gdyż chrześcijanie są kimś jednym w Chrystusie i Kościele,

— jakkolwiek segregacja religijna wypacza naukę Chrystusa i oddala Jego prośbę o zjednoczenie — *ut unum sint*,

— Kościół w duchu II Soboru Watykańskiego wciąż ma świadomość swej misji *ad gentes* — skierowanej do ludów i narodów nieznanających jeszcze Chrystusa.

⁴⁶ C.S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy.*, s. 420.